

Pääkirjoitus

Suomi ei ole saari

Matti Ylönen, valtiotieteiden tohtori, yliopistonlehtori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Laura Nordström, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.51810/pt.131014>

Huhtikuun alussa käytyjä eduskuntavaalikeskusteluja seurattessa vaikutti siltä, että Suomen ajateltiin toimivan kylmän sodan ja korkeiden tullimuurien maailmassa eräänlaisena saarena, jonka ympäri maailman ongelmat ja mahdollisuudet soljuvat pitkälti jälkiä jättämättä. Velan, inflaation ja energian hintojen keskusteluteemat keskittyivät kansalliseen politiikkaan. Hiljaisuus Suomen roolista globaalin järjestelmän aktiivisena toimijana oli korviahuumaavaa. Lähes ainoan poikkeuksen tähän muodosti Ukrainan sota. Osin samaa tunnelmaa on juuri julkaistussa hallitusohjelmassa.

Suomessa tukeudutaankin usein ajatukseen, että Suomen täytyy pienenä avotaloutena sopeutua, sopeuttaa ja joustaa voittaakseen puolelleen ulkomaisten pääomasijoittajien ja yritysten mielenkiinnon. Tätä suhtautumistapaa voitaisiin kutsua vaikka ajopuulähestymistavaksi. Sen puitteissa Suomi näyttäytyy julkisessa keskustelussa liian pienenä tekijänä vaikuttaakseen talouden ja politiikan kansainvälisiin käännteisiin. Suomen rooliksi jää mukauttaa talouttaan ja yhteiskuntaansa globaalipolitiikkaan, jota isommat pelurit tekevät.

Talouspolitiikan fokus on tämän narratiivin puitteissa usein kustannuskilpailukyvyyn turvaamisessa esimerkiksi maltillisten palkkaratkaisujen kautta

(Haaparanta ym. 2017). Tällaiseen joustamiseen sisältyy luokkautuvuus: kilpailukykyä painottavat lausunnot vaativat harvemmin saavutetuista eduista tinkimistä esimerkiksi listaamattomien osakeyhtiöiden alhaisesti verotettuja osinkoja saavilta rikkailta miehiltä (Finnwatch 2022), vaikka osinkoverojärjestelmä on todettu laajalti haitalliseksi (esim. OECD 2018).

Kustannuskilpailukyvyyn idean takana voidaan nähdä kaikuja ricardolaisesta suhteellisesta edusta. David Ricardon 1820-luvulla tunnetuksi tekemän ajatuksen mukaan valtioiden kannattaa keskittyä tuottamaan tuotteita, joissa niillä on suurin suhteellinen etu suhteessa muihin maihin. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että Ricardon esimerkit Portugalin suhteellisesta edusta viinintuotannosta ja Britannian suotuisesta ympäristöstä kankaiden tuotantoon olivat historiattomia. Ne muun muassa sivuuttivat valtion roolin näiden teollisuusalojen muovaajina (Watson 2016).

Myös teollisuus- ja innovaatiopolitiikan historialle ja nykytutkimukselle tällainen ajatus on vieras: talousjärjestelmiä on aina kehitetty aktiivisella valtionohjauksella, ei polkumyymällä palkkoja tai antamalla hätäisesti kyhättyjä veroetuja (Reinert 2017). Myös sotien jälkeisessä Suomessa teollisuuspolitiikan pitkän aikavälin ajattelu näkyi vahvana. Ei olekaan ihme, että juuri Suomen valtiovetoisen teollisuus- ja innovaatiopolitiikan pohjalle osittain rakentunut talousihme toistuu usein innovaatiopolitiikan tutkimusten sivuilla (Alaja 2017; Chang 2002; Mazzucato 2018, 204–205; Reinert 2017).

Miten toteuttaa suunniteltu teollinen kestävyys siirtymä?

Poliittinen talous -lehden numeron 11:1 kauppätieteiden tohtori Paavo Järven sivun ja kollegoiden teollisen kestävyys siirtymän tiedevetoista suunnittelua käsittelevä vertaisarvioitu artikkeli tuo työkaluja taloudellisen suunnittelun paluulle luotaamalla monipuolisesti talouden suunnittelun tutkimusperinteiden historiaa. Käytännössä artikkeli auttaa lanseeraamaan Suomeen kansainvälisesti kovassa nosteessa olevaa keskustelua taloudellisesta suunnittelusta. Historiallisen katsauksen lisäksi artikkelissa on vahvasti ajankohtainen ote, sillä talouden suunnittelu on noussut yhdeksi kohtalonkysymykseksi ilmastonmuutoksen ja lajikadon hillitsemisen kannalta välttämättömän kestävyys siirtymän kautta.

Teollisuus- ja innovaatiopolitiikka kytkeytyy oleellisesti koulutuspolitiikkaan. Kunnianhimoisen yhteiskuntapolitiikan tekeminen on vaikeaa ilman hyvin toimivaa korkeakoulujärjestelmää, joka takaa 5,5 miljoonan ihmisen maassa mahdollisimman tasa-arvoiset mahdollisuudet koulutusta aloille, joilla kunkin ihmisen vahvuudet pääsevät kukoistamaan. Katsausartikkelissaan yhteiskuntatieteiden tohtori Mikko Poutanen läpivalaisee korkeakoulupolitiikan tilaa ja sen yllä leijuvia uhkakuvia, joista keskeisimmiksi on noussut lukukausimaksujärjestelmän laajentaminen. Tämän numeron toisessa katsausartikkelissa valtiotieteiden kandidaatti Maiju Laine, valtiotieteiden tohtori Henna Isoniemi ja yhteiskuntatieteiden tohtori Mia Tammelin käsittelevät työn käsitteen uudelleentulkintoja ja uuden työn muotoja post-growth- ja degrowth-tutkimuksessa. Artikkelit antaa laajemminkin työkaluja ottaa haltuun alan viimeaikaista tutkimusta. Post-growth-tutkimus on alana häilyvä-rajainen, ja sen monipuolisuutta tunnetaan julkisessa keskustelussa huonosti. Artikkelit on arvokas kontribuutio tämän keskustelun tunnetuksi tekemiseen suomalaisyleisölle. Numeron kolmannessa katsausartikkelissa sosiologian emeritusprofessori Jukka Gronow vertailee kahden tunnetun taloustieteilijän, Thomas Piketty ja Yanis Varoufakiksen, teoksissa esitettyjä ajankoh- taisia utopioita kestävämmistä talousjärjestelmistä. Piketty tiedekirjan voi Gronowin mukaan sanoa edustavan radikaalia reformistista sosialismia, kun taas Varoufakiksen anarkistisempi teos liikkuu dialogimuodossa fiktiivisten tulevaisuuksien maailmassa.

Myös muut numeron kontribuutiot tuovat työkaluja valtion ja talouden välisen suhteen ja sen aatehistoriallisten taustojen ymmärtämiseen. Väitöskirja- lektiossaan valtiotieteiden tohtori Tuukka Brunila luotaa talouden ja poli- tiikan välisen suhteen kehitystä saksalaisen valtioteoreetikon Carl Schmittin ajattelussa. Hän löytää siitä yhtäläisyyksiä uusliberalistisiin pyrkimyksiin rajata keskeisiä osia taloudesta politiikan alan ulkopuolelle.

Lisäksi numerossa on kaksi kiinnostavaa kirja-arviota. Yliopistonlehtori, valtiotieteiden tohtori Heikki Haara käsittelee kirja-arviossaan uutta tulkintaa Adam Smithistä poliittisen vapauden teoreetikkona, poliittisena realistina ja yhteiskuntahistorioitsijana. Tutkijatohtori Emma Lamberg taas arvioi kirjaa *Earth for all. A survival guide for humanity* (2022), joka tarkastelee kestävyys- murrosta poliittisena ja taloudellisena kysymyksenä keskittyen mahdollisiin kehityskulkuihin ja tarvittuihin suunnanmuutoksiin.

Numero 11:1 on myös ensimmäinen meidän tammikuussa 2023 aloittaneiden päätoimittajien toimittama *Poliittinen talous* -lehti. Molempien meidän uusien päätoimittajien tausta on maailmanpolitiikassa ja globaalin poliittisen talouden tutkimuksessa. On helppo aloittaa luotaamaan lehteä edellisten päätoimittajien filosofian tohtori, dosentti Anna Elomäen sekä yhteiskuntatieteiden tohtori, yliopistonlehtori Hanna Ylöstalon rakentamalle erinomaiselle pohjalle. Edellisistä päätoimittajista Hanna Ylöstalo jatkaa toimituskunnan jäsenenä. Toimituskuntaa täydentää myös apulaisprofessori Jukka Rintamäki Aalto-yliopistosta.

Globaalin talouden tutkimukselle on polttava tarve

Haluamme kaksivuotiskautemme aikana tuoda esiin erityisesti globaalin poliittisen talouden tutkimuksen kontribuutioita ja kirjoja tilanteessa, jossa maailmanpolitiikkaa ja -taloutta ravistelevat Ukrainan sota, useampien yhteen kietoutuneiden globaalien kriisien synnyttämä monikriisi sekä kehittyvien maiden velkataakkojen ja rahoitusjärjestelmän kestävyyyteen liittyvät huolet. Toimitamme ensi vuonna lehteen teemanumeron globaalista poliittisesta taloudesta.

Globaaliin poliittiseen talouteen liittyen palaamme lopuksi vielä otsikon ajatukseen siitä, kuinka Suomi ei ole saari. Alussa kuvatun kustannuskilpailukyvyyn lisäksi toinen suomalaisen globaalipoliittisen itseymmärryksen kategoria on puhtoinen mallioppilas. Tässä mielikuvassa Suomi on 1970-luvulta alkaen lännettynyt Pohjoismaa, joka edustaa rinta rinnan skandinaavisten veljeskansojen kanssa globaaleita hyveitä Yhdistyneissä kansakunnissa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla.

Kolmas itseymmärryksen malli painottaa ”tiukkaa” taloudenpitoa maailmalla ja etenkin Euroopan unionissa (EU). Se aktivoituu silloin harvoin, kun EU-politiikka ja etenkin eurooppalaisen yhteisvastuun ajatus nousee isommin otsikoihin. Laajimmin tämä keskustelu oli otsikoissa Kreikan velkakriisin yhteydessä 2010-luvun alkupuolella (Nordström & Teivainen 2022).

Voidaan ajatella, että Suomi pyrkii tässä mallissa suojelemaan tutuksi käynnyttä itseymmärrystään globaalipoliittikan ja globaalin talouden ajopuuna. Keskusteluun on hyvin vaikeaa ujuttaa esimerkiksi huomioita siitä, että

maailmantalouden epätasapainotilat ovat kerta toisensa jälkeen historiassa johtaneet isoihin ongelmiin ja kriiseihin (Klein & Pettis 2020; Varoufakis 2016). Suomessa on varsin vieras ajatus siitä, että myös vaihtotaseeltaan ylijäämäisiltä valtioilta voisi vaatia sopeutusta kuluttajakysynnän vahvistamisen kautta. Kansainvälisesti näkyvä keskustelu suuryhtiöiden saalistushinnoittelun roolista inflaation taustalla on Suomessa ollut myös vähäistä (esim. Schwartz 2022).

Kun Suomi käpertyy itseensä, jäävät huomaamatta myös maailmalla valtavirtaan nousseet keskustelut, joiden kautta Suomen monet verrokki-maat asemoivat itseään pandemian ja Venäjän hyökkäyssodan muovaamassa maailmassa.

Maailman talusfoorumin (WEF) mukaan maailman akuutein kriisi vuosina 2023–2024 koskee elämisen hintaa, jota ovat nostaneet muun muassa COVID-19-pandemiaan ja Venäjän hyökkäyssotaan liittyvät häiriöt tuotantoketjuissa. Seuraavan kymmenen vuoden ajan nopeimmin kärjistyväksi kriisiksi ennustetaan nousevan lajikadon ja ekosysteemien romahdus. Myös geopoliittisen ja yhteiskunnallisen vastakkainasettelun kärjistymisen, kyberrikollisuuden ja vastentahtoisen siirtolaisuuden nähdään aiheuttavan lähitulevaisuudessa merkittäviä riskejä (World Economic Forum 2023).

Kun raaka-aineiden ja suuryhtiöiden saalistushinnoittelun ruokkimaan inflaatioon on vastattu ensisijaisesti keskuspankkien koronnostoilla, on vaarana myös kehitysmaiden velkakriisin kärjistyminen. Tämä voi pahimmillaan johtaa valtioiden romahdukseen. Vakavien velkaongelmien keskellä tai niiden uhan alaisena olevien maiden osuus on WEF:n mukaan kaksinkertais-tunut vuoden 2015 tasosta (emt.). Uusi tilanne kiihdyttää 2000-luvulla nähtyä globaalin etelän sisäistä eriytymistä: kriisit iskevät valtioihin eri intensiteetillä ja niiden kyky selvitä kriiseistä poikkeaa toisistaan. Kansainvälisen yhteisön paine puuttua velkakriiseihin voi myös riippua maiden alueellisesta ja globaalisti painoarvosta. Alueidensa merkittävimpiä valtioita tuetaan pieniä valtioita todennäköisemmin.

Velkataakkojen nousu on liittynyt suoraan Kiinan kasvavaan rooliin kehitysmaiden lainoittajana. Kiinan Belt and Road Initiative (BRI) -hankkeen kautta on rahoitettu isoja infrastruktuurihankkeita, jotka ovat velkaanuttaneet monia kehitysmaita kiinalaispankeille. Tilanne eroaa merkittävästi viime vuosikymmenien velkakriiseistä, joissa päälainoittajia ovat olleet

Maailmanpankki sekä Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) tai länsimaiset pankit ja valtioiden velkakirjoihin erikoistuneet korkean riskin rahastot. Tällaisista kehityskuluista puhutaan suomalaisessa julkisessa keskustelussa vain vähän – saatikka että mietittäisiin, mikä Suomen rooli voisi olla kriisien ehkäisemisessä ja niihin puuttumisessa. Pohjaa tälle keskustelulle olisi, sillä velkakriisien kestävämmistä ratkaisumalleista on 2000-luvun alkupuolen velkaongelmien kontekstissa kirjoitettu perusteellisesti – myös suomeksi (Eskelinen 2008). Nämä ajatukset kaipaavat päivittämistä vastaamaan 2020-luvun haasteisiin.

Tavoitteenamme on, että päätoimittajakaudellamme Poliittinen talous jatkaa edelleen kunnianhimoisena suomalaisen poliittisen talouden tutkimuksen julkaisijana samalla, kun siitä tulee aiempaa laajemmin tunnettu keskustelufoorumi ja tutkimuksen välittäjä. Siksi lehden kehittämisen painopiste on nyt viestinnässä. Suunnitelmissa ovat muun muassa matalan kynnyksen keskustelutilaisuudet, joista ensimmäinen järjestettiin keväällä 2023 tämän numeron vertaisarvioidun artikkelin tiimoilta. Olemme myös perustaneet lehden käyttämien Poliittisen talouden tutkimuksen seuran Twitter- ja Facebook-kanavien ohelle oman Instagram-tilimme (@poliittinentalous). Laittakaa nämä kanavat seurantaan ja jakakaa julkaisuja, jotta mahdollisimman moni pääsee osalliseksi kriittistä ja tiedepohjaista suomalaista poliittisen talouden keskustelua.

Lähteet

- Alaja, Antti. 2017. Yrittäjähenkinen valtio. Uusi avaus innovaatiopolitiikkaan. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113, 121–140.
- Chang, Ha-Joon. 2002. *Kicking away the ladder: development strategy in historical perspective*. Lontoo: Anthem Press.
- Dixon-Declève, Sandrine, Gaffney, Owen, Ghosh, Jayati, Randers, Jørgen, Rockström, Johan & Stoknes, Per Espen. 2022. *Earth for all. A survival guide for humanity*. Gabriola: New Society Publishers.
- Eskelinen, Teppo. 2008. Kansainvälinen velkasovittelu: analyysi eri toteutustavoista. Kepan taustaselvitykset 24. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus.

- Finnwatch. 2022. Osinkoverojärjestelmän epätasaisesti jakautuvat hyödyt. Seurantareportti. Helsinki: Finnwatch.
- Haaparanta, Pertti, Tamminen, Saara, Heikkinen, Sakari, Aunestuloma, Juhana, Nilsson Hakkala, Katariina, Kiviluoto, Jussi, Lavikainen, Kasperi ja Niskanen, Aarne. 2017. *100 vuotta pientä avotaloutta – Suomen ulkomaankaupan kehitys, merkitys ja näkymät*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 73/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Klein, Matthew C. ja Pettis, Michael. 2020. *Trade wars are class wars*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Mazzucato, Mariana. 2018. *The entrepreneurial state: debunking public vs. private sector myths*. New York, NY: PublicAffairs.
- Nordström, Laura & Teivainen, Teivo. 2022. IMF expertise in the eurozone crisis: from stimulus talk to austerity policy. *Global Political Economy*, 1:2, 271–292. <https://doi.org/10.1332/TZPB5276>
- OECD (Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö). 2018. *OECD economic survey Finland*. Pariisi: OECD.
- Schwartz, Herman Mark. 2022. Global secular stagnation and the rise of intellectual property monopoly. *Review of International Political Economy*, 29:5, 1448–1476. <https://doi.org/10.1080/09692290.2021.1918745>
- Varoufakis, Yanis (2016). *Maailmantalouden Minotauros*. Kääntänyt Hannu Laurila. Tampere: Vastapaino.
- Watson, Matthew. 2016. Historicising Ricardo’s comparative advantage theory, challenging the normative foundations of liberal International Political Economy. *New Political Economy*, 22:3, 257–272. <https://doi.org/10.1080/13563467.2016.1216535>
- World Economic Forum. 2023. *The global risks report 2023*. 18th edition. World Economic Forum.